aastaks 1423. aastat ja ehitajaks ordumeistrit Sivert Länder von Spanheimi pidada. Laialiste soode vahel paksude, nelja tugeva torniga varustatud müüridega piiratud ja kahekordse veekraaviga ümbritsetud loss oli kauemat aega üks kindlamaist Vana Liivi idapiiri kaitsjaist; lossi juures asus alevik. Iseäranis tähtsat osa Liivi ajaloos etendas Laiuse loss 16. aastasajal. 1558. a. andis loss pärast Tartu langemist enese ilma võitluseta venelaste kätte, järgmisel aastal püüdis ordumeister Kettler lossi tagasi võita, pidi aga suurte jõupingutuste ja ohvrite järel sellest loobuma ja „häbi ning kahjuga" Viljandisse taganema. Nii otsustas Laiuse loss teataval määral Liivi ordu saatuse. 1577. a. põletasid rootslaste salgad lossi juures asuva aleviku maha ja 1582. a. rahulepingu põhjal läks loss poolakate kätte. 1600. a. aga võttis Rootsi väepealik Gyllenhielm lossi poolakailt ära; Rootsi-Poola sõja ajal (1600.—1625. a.) on loss nähtavasti ikka Rootsi käes olnud. Sõjaoludes on ümbrus rohkesti kannatada saanud; 1634. a. on lõssist $^1/_2$ penikoormat eemal oleva alevi (Laiuse) kivikirikust ainult neli seina veel järel, jumalateenistust peetakse lossis olevas väikeses puukirikus. 1647. a. ümber ehitatakse „vana kivikirik" uuesti üles. Rootsi ajal nimetatakse Tormat ühes Lohusuuga Laiuse abikoguduseks, kus Laiuse õpetaja jutlustamas käib. 1680. a. on Laiuse koguduses (ilma Tormata, mis siis juba iseseisev on) 300 peret (talu). 1650. a. järele pannakse kiriku juures köster ametisse, paarkümmend aastat hiljemini töötab kiriku juures kool (1688. a. on selles 30 last), mille tagajärjel aastasaja lõpul terves kihelkonnas igal pool inimesi leidub, kes lugeda ning laulda oskavad ja ristiusust aru saavad.

1661. a. tehti Kärde mõisas rahuleping Rootsi- ja Venemaa vahel, millega Venemaa püüded, Liivimaad vallata, mõneks ajaks seisma pandi. Maja, kus leping alla kirjutati, näidatakse praegugi veel mõisa rohuaias „rahumaja" nime all. Suure Põhjasõja sündmused jätavad Laiusesse sügavad jäljed. 1700. a. detsembrikuus, pärast Narva lahingut, asus Rootsi kuningas Kaarel XII Laiuse lossi talvekorterisse, kuna ta oma sõjaväe ümbruse mõisaisse ja küladesse paigutas. Sõjaväeliste harjutuste ja karu- ning põdrajahil käimise kõrval näitas Raudpea teatavat huvitust ka kohaliku rahva vastu. Nii olnud ta talupoegade lastele vaderiks, kinkinud ühele noorpaarile adra maad, valmistanud lossis talupoegadele pulmi. Ka käinud ta talveõhtuil tihti Laiuse kirikuõpetaja Reinerus Broocmann'i pool aega viitmas ja istutanud kevadel mälestuseks õpetaja aeda kolm pärna, milledest üks praegugi veel alal ning traditsiooni põhjal „Kaarli pärna" nime kannab. Kohaliku rahva peal aga lasusid kuninga sõjaväed raske koormana. Puuduse tõttu hakkasid sõjamehed elanikke riisuma; sõjaväe täiendamiseks püüti mehi väevallaga, isegi kiriku uste ette seati selleks varitsejad. Tagajärjeks oli käärimine ja rahutus rahva seas. 1701. a. maikuu lõpul lahkus Kaarel XII Laiuselt, et siia mitte iialgi enam tagasi tulla, ja 1702. a. talvel muutsid üle Peipsi jää tulnud venelased juba ennegi pool-lagunenud lossi varemeiks, missugusesse seisukorda ta sest saadik ka jäi. Ka muidu on Laiuse Põhjasõja ajal rohkesti kannatanud. 1734. a. ärapeetud kirikukatsumisel seletatakse, et mitmed endised